

Культурні практики і культурні права іноземних студентів у контексті соціальної дії: досвід case study

О. В. Хижняк, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

УДК 316.2

doi: 10.15421/1717163

Темою статті є визначення стану культурних практик іноземних студентів та проблем реалізації культурних прав у освітньому середовищі в контексті соціальної дії. Показано, що в освітніх практиках в умовах активізації академічної мобільності відбувається загострення проблеми захисту культурних прав студентів (як індивідуальних, так і колективних). Культурні практики іноземних студентів фіксувалися через їхні соціальні дії в повсякденності їхнього буття в українському університеті. На матеріалах проведеного автором емпіричного соціологічного дослідження (опитування студентів університету) виявлено такі стратегії захисту іноземними студентами своїх прав: орієнтація на інституційний захист, орієнтація на соціальну підтримку з боку освітнього середовища, орієнтація на самозахист (активний/пасивний), орієнтація на підтримку з боку дружнього середовища, самовиключення із системи захисту своїх прав. Встановлено, що перешкоди на шляху застосування принципу недискримінації до культурних прав студентів пов'язані з відсутністю дієвих соціальних механізмів, які б формували безпечне освітнє середовище, вони знаходяться в комунікативній площині у якості міжкультурних комунікацій. Наголошується на тому, що важливо не тільки визнавати культурні права, розвивати культурні освітні практики, а й переводити захист культурних прав у площину соціальної дії, сприяти оволодінню студентами найбільш ефективними стратегіями захисту цих прав.

Ключові слова: культура; практики; захист прав студентів; соціально безпечне освітнє середовище; іноземні студенти; міжкультурна комунікація

Cultural Practices and Cultural Rights of Foreign Students in the Context of Social Action: Case Study Experience

O. V. Khyzhniak, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

The article deals with the cultural rights of foreign students and the problems of their implementation in the educational environment in the context of social action. The influence of the state of cultural practices and cultural rights of students on the formation of a socially safe educational environment is defined. The following logic of sociological study of students' cultural practices and cultural rights of in the context of social action is offered: 1) the relationship between cultural rights and other rights of student youth; 2) obstacles to the application of the principle of non-discrimination to the cultural rights of students; 3) responsibilities of educational institutions in relation to the protection of cultural rights of students; 4) the role and effectiveness of self-defence (individual and collective) in the realisation of students' cultural rights. It is shown that in the educational practices in the conditions of activation of academic mobility the problem of students' cultural rights protection (both individual and collective) is exacerbated. Cultural practices of foreign students were fixed due to their social activities in the everyday life of their routine in the Ukrainian university and the metropolis. The theoretical basis for studying the problem has become the theory of everyday life and practice. It is noted that students' daily life is in some way routine and takes place in the educational environment. Multiculturalism becomes the specificity of this environment in the conditions of globalisation, internationalisation of education, which brings up to date the role of intercultural communication in protecting the individual, group and collective rights of students, including cultural. In the educational environment, social interactions of carriers of different cultures intersect, which, in the face of intolerance, exacerbates the problem of protecting students' rights. According to the materials of the author's empirical sociological research (survey of university students), the following strategies of protecting foreign students' rights have been defined: orientation to institutional protection; orientation towards social support from the educational environment; orientation to self-defence (active / passive); orientation towards friendly environment support; self-exclusion from the system of protection of their rights. It has been established that the protection of cultural rights of student youth cannot be limited only to protection by the state and its institutions. The protection of foreign students' rights is considered as a special situation of intercultural communication. It is shown that communicative competence can be useful for students in protecting their rights.

Keywords: culture; practice; protection of students rights; socially safe educational environment; foreign students; intercultural communication

Цитування даної статті: Хижняк О. В. Культурні практики і культурні права іноземних студентів у контексті соціальної дії: досвід case study / О. В. Хижняк // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 12. – С. 42-48.

Citation of this article: Khyzhniak, O.V. (2017). Kulturni praktyky i kulturni prava inozemnykh studentiv u konteksti sotsialnoi dii: dosvid case study [Cultural Practices and Cultural Rights of Foreign Students in the Context of Social Action: Case Study Experience]. *Scientific and theoretical almanac «Grani», 20 (12), 42-48.*

Received: 10.12.2017

Accepted: 19.12.2017

Культурные практики и культурные права иностранных студентов в контексте социального действия: опыт case study

А. В. Хижняк, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, Украина

Темой статьи является определение состояния культурных практик иностранных студентов и проблем реализации культурных прав в образовательной среде в контексте социального действия. Показано, что в образовательных практиках в условиях активизации академической мобильности происходит обострение проблемы защиты культурных прав студентов (как индивидуальных, так и коллективных). Культурные практики иностранных студентов фиксировались через их социальные действия в повседневности их бытия в украинском университете. На материалах проведенного автором опроса студентов университета выявлены такие стратегии защиты иностранными студентами своих прав: ориентация на институциональную защиту, ориентация на социальную поддержку со стороны образовательной среды, ориентация на самозащиту (активную/пассивную), ориентация на поддержку со стороны друзей, самоисключение из системы защиты своих прав. Установлено, что препятствия на пути применения принципа недискриминации в культурных правах студентов связаны с отсутствием действенных социальных механизмов, которые бы формировали безопасную образовательную среду, они находятся в коммуникативной плоскости в качестве межкультурных коммуникаций. Подчеркивается, что важно не только признавать культурные права, развивать культурные образовательные практики, но и переводить защиту культурных прав в плоскость социального действия, способствовать овладению студентами наиболее эффективными стратегиями защиты этих прав.

Ключевые слова: культура; практики; защита прав студентов; социально безопасная образовательная среда; иностранные студенты; межкультурная коммуникация

Постановка проблемы. У репертуарі прав людини серед індивідуальних, групових, колективних і загальних прав особливе місце займають культурні права як специфічний комплекс духовних прав та свобод. Адже особистість формується тією чи іншою культурою, ідентифікує себе з нею, а в іншій культурі може стикатися з новими культурними практиками. Культурні права іноземних студентів актуалізуються в умовах міжнародної академічної мобільності, коли в одному освітньому середовищі взаємодіють представники різних культур – монохромних і поліхромних, високо- й низько контекстуальних, контактних та дискантних тощо. Однак, існує суперечність між покликанням освітнього середовища підтримувати культурні практики й культурні права студентів, адже це стає умовою усталеного функціонування освітнього процесу, забезпечення якості освіти і відсутністю давніх соціальних механізмів, які б формували безпечно освітнє середовище. Залишаються відкритими питання щодо ролі культурних практик і систем захисту культурних прав студентів в умовах експансії полікультурності як наслідку активізації міжкультурних освітніх взаємодій.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз особливостей становища молоді в сучасному суспільстві дозволив Я. Бациній виділити серед актуальних дослідницьких проблем сучасної соціології вивчення мобільності та міграційних потоків у молодіжному середовищі, в тому числі у сфері освіти [2]. Захист прав студентів у полікультурному світі передбачає певні соціальні дії, як індивідуальні, так і колективні, що вимагає враховувати стан культурних практик. Р. Тоумела, відмічаючи взаємозв'язок соціальних практик, соціальних дій і соціальних інститутів, зосередив увагу на сумісності соціальних практик та соціальних інститутів,

підкреслив, що колективна інтернаціональність у формі «ми-ставлень» («we-attitudes») лежить в їх основі, а сама соціальна практика виникає внаслідок повторних соціальних дій, в основі яких – колективні ставлення [13]. Зазначимо, що ці колективні ставлення соціокультурно обумовлені, підтримуються відповідними культурними практиками, а їхні учасники налаштовані на захист своїх культурних прав. Повною мірою це стосується освітнього середовища. І. Трофімова на основі результатів соціологічного дослідження перспектив захисту прав і свобод громадян визначила такі тенденції: по-перше, з'ясувала, що «готовність представників різних соціальних груп до активного захисту своїх прав обумовлена специфічним комплексом факторів, мотивацій і можливостей громадської участі», по-друге, зробила висновок, що для російських громадян більш важливий захист соціально-економічних, а не політичних прав і духовних свобод [8, с. 23]. Дійсно, в кризовому суспільстві, кризових ситуаціях потреба в захисті культурних прав може стати другорядною, громадяни схильні передусім захищати свої соціально-економічні права, реалізуючи ті чи інші «стратегії виживання». Однак, культурні практики і культурні права не повинні замінюватися економічними або політичними, хоча не виключаються спроби маніпулювання культурними правами, зокрема студентів, у політичних цілях. П. Донаті уточнює взаємозв'язок між громадянством та правами, доводить необхідність розробки нової методології дослідження трьох типів прав – громадянських, політичних та соціальних, аргументуючи це тим, що «... в багатьох випадках шляхи розвитку прав людини не є лінійними і виникають з поєднань, які дуже відрізняються один від одного» [12, с. 16]. В освітніх практиках теж поєднуються різні види

прав і систем їхнього захисту. Так, М. Богданова переконливо доводить, що оновлення «... вищої школи передбачає швидше стратегії її соціокультурної модернізації, ніж стратегії модернізації на економічних засадах» [3, с. 153]. Особливої уваги потребує питання електронної освіти, адже відомо, що «...Україна активно долучається до системи електронного навчання, переймає закордонний досвід щодо впровадження різних форм електронного навчання і формує конкурентне освітнє середовище...» [9, с. 85], однак роль та місце нових реалій у забезпеченні культурних прав потребує ще додаткового дослідження у майбутньому.

Між тим існує певна невизначеність у співвідношенні різних прав. Це ускладнює ідентифікацію прав студентів, зокрема культурних. Наприклад, ми вважаємо, що права студентів можна розглядати як на індивідуальному, так і груповому та колективному рівнях. Зведення прав студентської молоді, яка культурно сегментована й соціально диференційована, лише до групового рівня недоречно хоча б із тієї точки зору, що в студентів як соціальної спільноти існують колективні права на якісну освіту, повагу до себе, безпечно освітнє середовище тощо. Разом із тим в ансамблі прав студентів присутні також численні групові права, виділені на основі групових критеріїв. Згідно концепції трьох поколінь прав людини, яку ми поділяємо, колективні права є правами третього покоління, що синтезують права попередніх поколінь, зокрема культурні права в освітньому середовищі.

Доречно констатувати той факт, що «у гуманітарних науках... використовують в основному класифікацію групових прав у залежності від приналежності людини до тієї чи іншої соціальної або національної групи: права національних меншин, права корінних народів, права окремих соціальних груп населення» [6, с. 137]. С. Глушкова, спираючись на практики обмеження групових прав, дійшла висновку, що «найбільш уразливіми групами, права яких порушуються найчастіше і в рамках конкретної держави, і в світі в цілому, є права мігрантів, дітей, жінок, інвалідів. Існуючі міжнародні та регіональні стандарти з прав цих категорій і відповідні законодавчі заходи щодо захисту прав цих груп на рівні країн, на жаль, часто виявляються неефективними» [6, с. 138]. До мігрантів, що тимчасово (на термін навчання в освітніх закладах) перебувають у тій чи іншій країні, належать іноземні студенти, які формують специфічний дизайн міжкультурних комунікацій, і культурні права яких потребують соціального захисту.

Л. Білінов і В. Карпенко розглянули явище міжкультурної взаємодії в якості основи формування соціальної компетентності особистості, а також описали деякі механізми формування соціальної компетентності у міжкультурній взаємодії в аксіосферах соціальної дії. Процес формування со-

ціальної компетентності в умовах міжкультурної взаємодії проявляється як система взаємних актів соціальної дії, у якій беруть участь кілька соціальних суб'єктів (індивідів, груп, спільнот) із метою встановлення прямих та зворотних зв'язків для визначення власного соціального статусу, соціокультурної ролі, соціокультурних відносин на основі виявлення загальних соціальних сценаріїв поведінки [5]. В. Бакіров, Н. Ушакова, Л. Хижняк на основі аналізу стану міжкультурної комунікації в системі академічної адаптації іноземних студентів акцентували увагу на необхідності формування в освітньому середовищі певної комунікативної компетентності, яку «... доцільно виховувати у спеціально організованих формах і ситуаціях міжкультурної комунікації» [1, с. 293]. Однак, постає питання: як комунікативна компетентність може сприяти соціальному захисту культурних прав студентів, зокрема іноземних?

Мета статті – визначити стан культурних практик іноземних студентів та проблеми реалізації культурних прав у освітньому середовищі в контексті соціальної дії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану культурних практик і проблеми реалізації прав іноземних студентів включає відповіді на такі питання: 1) зв'язок між культурними правами та іншими правами студентської молоді; 2) перешкоди на шляху застосування принципу недискримінації до культурних прав студентів; 3) обов'язки освітніх установ стосовно захисту культурних прав студентів; 4) роль та ефективність самозахисту (індивідуального й колективного) в реалізації культурних прав студентів.

Культурні практики і захист прав іноземних студентів фіксуються нами через їхні соціальні дії в повсякденності їхнього буття в українському університеті й мегаполісі. Теоретичним підґрунтям вивчення проблеми ми обрали теорію повсякденності і практик у викладенні російського соціолога О. Божкова, спираючись на дві його тези. По-перше, «періодичність і тривалість кожної рутинної дії задається як властивостями самої дії, так і властивостями людей, які нас оточують і які в цій дії беруть участь, але (в ще більшому ступені) – властивостями речей, які ми при цьому використовуємо. Тут необхідно підкреслити, що рутинна (повсякденність) – це не тільки власне дії, але і стабільна (звична, буденна) обстановка, в якій ці дії відбуваються» [4, с. 139]. По-друге, «... повсякденність – це нормальний, звичний, нічим не порушений стан і навколишньої дійсності, і, відповідно, поведінки людей. Хоча повсякденність зазвичай не фіксується нашою свідомістю, її починаеш помічати, коли стикаєшся з іншими культурами» [4, с. 140]. В освітньому середовищі перетинаються соціальні взаємодії носіїв різних культур, що, за умови інтолерантності, загострює проблему захисту прав студентів. Під культурою, слідом за

Е. де Фредом, ми розуміємо «... сукупність поведінкових практик, придбаних і мінливих в рамках певної групи, які забезпечують можливість комунікації між її учасниками і протиставлення навколишньому світу. Вона складається з унікального набору поведінкових патернів, що впливають з переконань, цінностей і нормативних установок особистості» [10, с. 17]. Повсякденність студентів певним чином рутинізована і відбувається в освітньому середовищі. Специфікою цього середовища в умовах глобалізації, інтернаціоналізації освіти стає полікультурність, яка актуалізує роль міжкультурної комунікації в захисті індивідуальних, групових і колективних прав студентів, зокрема культурних.

Далі проаналізуємо означену проблему, спираючись на матеріали проведеного автором даної статті соціологічного дослідження. Метод отримання емпіричної соціологічної інформації – на-

півформалізоване інтерв'ю зі студентами четвертого курсу медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (у травні-червні 2017 року опитано в якості експертів із питань культурних практик і культурних прав студентів 115 студентів-іноземців і 118 українських студентів. Опитані представляли студентські групи як з іноземними студентами, так і змішані групи, що включали як іноземних, так і українських студентів). Дані цього опитування дозволяють констатувати відмінності у сприйнятті іноземними та українськими студентами недоброзичливого ставлення до представників інших національностей та релігійних конфесій в мегаполісі (табл. 1).

Іноземні студенти більше відчувають недовіру і недоброзичливість з боку освітнього середовища, правоохоронців та місцевих мешканців. Тоді як українські студенти небезпеку для іноземців вбача-

Таблиця 1. – Відповіді іноземних та українських студентів на запитання: «Хто, на Ваш погляд, найчастіше з недовірою, недоброзичливо ставиться до представників інших національностей та релігійних конфесій в місті, де Ви навчаєтесь?» (у % до числа тих, хто відповів, м. Харків, травень-червень 2017 р.)*

	Іноземні студенти (n = 115)	Українські студенти (n = 118)
1. Місцеві жителі	45	41
2. Студенти університету	29	9
3. Представники правоохоронних органів	24	13
4. Члени місцевих: націоналістичних і радикальних угруповань	19	54
5. Інше	3	4

*Респонденти могли обрати до 2-х варіантів відповіді, тому сума по стовпчику перевищує 100%.

ють переважно від членів молодіжних націоналістичних і радикальних угруповань (відповідно 54% і 19%). Більш толерантним до іноземців опитані українські студенти вважають і університетське середовище: тільки 9% опитаних відмітили інтолерантне ставлення до представників інших національностей та релігійних конфесій з боку студентів університету, тоді як серед іноземних студентів таких більше ніж втричі – 29%. Таким чином, стає необхідним визнання необхідності посилення суспільного впливу сучасного університету на підвищення толерантності у суспільстві через профілактику екстремізму, зокрема в молодіжному середовищі.

При відповіді на запитання «Треба чи ні навчати студентів в університеті толерантності?» думки опитаних теж розійшлися: серед іноземних студентів 36 % вважають це необхідним, 39% відмітили позицію «можливо необхідно, а можливо й ні»; кожний четвертий респондент такої необхідності не бачить. Думки українських студентів розподілилися таким чином: 63%, 13% і 25% відповідно. Таким чином, майже дві третини опитаних українських студентів підтримують ідею навчання толерантності в стінах університету (проти 36%

серед іноземних студентів). Як це зробити? Існують практики викладання спецкурсів із проблем міжкультурної комунікації. Та цього недостатньо, адже такі спецкурси, як правило, не є масовими, пропонуються за вибором самих студентів.

Фіксуються також дисбаланси, по-перше, в системі «права – обов'язки студентів»: 38% опитаних у якості експертів іноземних студентів вважають, що їхні однокласники потребують більшої інформації про їхні права, а на необхідність більшої інформованості про обов'язки студентів вказали лише 26%; а по-друге, в системі «активність студентів по відстоюванню своїх прав – дотримання студентами своїх обов'язків»: 16% опитаних зазначили, що студенти мають активізувати зусилля по відстоюванню своїх прав, тоді як лише 8% іноземних студентів наголошують на необхідності дотримуватися своїх обов'язків. Цю асиметрію прав і обов'язків в освітньому середовищі можна долати (зменшувати) шляхом культурного (взаємного) контролю та відповідного виховного впливу на студентську молодь, враховуючи такий ланцюг: «культурні потреби – культурні інтереси – культурні права – захист культурних прав».

Відповіді експертів-іноземних студентів на запитання «Якою мірою реалізуються в університеті культурні потреби й інтереси таких, як Ви студентів?» дозволили ранжувати ці потреби й інтереси (у бік зменшення міри їх задоволення, в бальних оцінках, що коливаються від 5 («реалізуються повною мірою») до 1 («практично ніяк не реалізуються»): знайомство з культурою країни навчання – України (3,417), можливість спілкуватися рідною мовою (3,183), вчитися у відповідності до своїх релігійних традицій і правил (3,105), дотримання традицій своєї етнічної групи (3,000), можливість одягатися відповідно до своїх національних традицій (2,939), відправлення релігійних обрядів (2,563). Культурні права стають запорукою реалізації освітніх прав у полікультурному середовищі. Утиск культурних прав іноземних студентів негативно позначається і на навчальних практиках. Можливість отримання якісної освіти в дослі-

джуваному нами університеті високо оцінена експертами-іноземними студентами саме тому, що в ньому запроваджена ефективна система адаптації іноземних студентів [1].

Переводу культурних прав іноземних студентів зі стадії їхнього усвідомлення до стадії реалізації сприяють певні соціальні дії, яким відповідають певні стратегії поведінки. Ми запропонували експертам прожективну ситуацію: за умови порушення їхніх прав та інтересів як студентів, які засоби захисту вони б обрали? Відповіді респондентів на це відкрите запитання дозволили виявити такі стратегії захисту іноземними студентами своїх прав: орієнтація на інституційний захист, орієнтація на соціальну підтримку з боку освітнього середовища, орієнтація на самозахист (активний/пасивний), орієнтація на підтримку з боку дружнього середовища, самовиключення із системи захисту своїх прав (табл. 2).

Таблиця 2. Стратегії захисту іноземними студентами своїх прав

№ з/п	Назва стратегії	Типові найпоширеніші респондентів під час інтерв'ю
1	Орієнтація на інституційний захист	- звернутися до суду, до вищого зв'язу; - звернутися до законів чи державних органів влади України; - звернутися до консула або в посольство своєї країни; - звернутися до армії; - звернутися до мас-медіа
2	Орієнтація на соціальну підтримку з боку освітнього середовища	- звернутися до співробітників деканату; - звернутися до адміністрації університету; - звернутися до декана, які головують на факультеті
3	Орієнтація на самозахист: а) активний	- буду співпрацювати з тими, хто порушив мої права!; - як буду виступити і скаржитися!; - активно гасити вогонь своєю працею; - буду захищатися силою; - використовувати зв'язки з боку влади, порушення моїх прав
	б) пасивний	- ввічливо скажіть, скільки одного – повернути документи; - спробувати університет, зв'язки з країною дядьку, або до іншої країни
4	Орієнтація на підтримку з боку дружнього оточення	- скажіть мені повільніше на державному студентів із моєї країни; - допоможуть друзі, у мене вони є; - як виступити через загальнофору друзів
5	Самовиключення з системи захисту своїх прав	- нічого не робити; - не буду звертатися до жодного співробітника деканату; - що взагалі робити? Нічого!; - не вірю, що іноземці можуть відстояти свої права в чужій країні

Звертає на себе увагу те, що респонденти, передусім, виявили схильність до інституційних стратегій захисту культурних прав іноземних студентів. Особливо вони наголошували на судовій формі захисту і захисті з боку інституцій від їхніх держав (зокрема, мова йде про посольства, консульства). Не менш привабливими для іноземних студентів є адміністративні форми захисту своїх прав і орієнтація на підтримку з боку дружнього оточення. Залишається актуальним у студентському середовищі орієнтація на самозахист (як активний, так і пасивний), а також на самовиключення із системи захисту своїх прав. Причому серед експертів, які представляють українських студентів, більший акцент робиться на адміністра-

тивні форми самозахисту та активні форми у вигляді звернень до мас-медіа, мітингів та інших форм протесту проти утиску своїх прав як студентів.

У захисті своїх культурних прав іноземні студенти налаштовані на підтримку з боку друзів, особливо тих, із ким є культурна близькість, культурна спільність. Однак, вирішення проблеми все ж знаходиться у комунікативній площині, де нагальною стає організація міжкультурного діалогу, побудованого на визнанні тих аспектів взаємодій, які відображають культурну спільність. При цьому варто взяти до уваги тезу Е. де Фреде стосовного того, що «культурна спільність не мобілізує ідентичності, але вона дуже важлива при проведенні

будь-якого міжкультурного діалогу, оскільки утворює безпечний майданчик для зустрічі сторін» [10, с. 23]. Слід зазначити, що навчати українських студентів міжкультурній комунікації як умові безперешкодної реалізації їхніх культурних прав і аналогічних прав іноземних студентів можна в широкому контексті, зокрема, в рамках громадянської освіти, уроки якої вивчаються дослідниками, але без належної уваги до культурних практик і культурних прав представників різних культур. Так, Г. Ключарев і І. Трофімова вважають, що «громадянська освіта – це всі процеси, які впливають на переконання, обов'язки, повноваження і дії людей в якості членів або потенційних членів суспільства» [7, с. 175]. Нами вже відмічалось, що культури (індивідуалістична, колективістська й межова) задають різні вектори суспільного розвитку й формують різні стилі, форми соціальної дії. Однак, логіка колективних та індивідуальних соціальних дій і взаємодій у відстоюванні суб'єктами своїх прав співпадає в головних своїх проявах у різних культурах [11]. Це дозволяє припустити, що виявлені стратегії захисту іноземними студентами своїх прав будуть проявлятися як в індивідуальних, так і колективних соціальних діях.

Висновки. Для молодих національних держав, зокрема для України, культурні права доцільно розглядати не лише в національному контексті. Це також права на культурний розвиток, культурні запозичення на основі вільного вибору з боку особистості. Треба мати право на освоєння різних культур, формування множинної ідентичності, яка в полікультурному світі стає звичним явищем, а

в повсякденних практиках сприяє порозумінню і співпраці між представниками різних культур. В освітньому середовищі перетинаються соціальні взаємодії носіїв різних культур, що, за умови інтолерантності, загострює проблему захисту культурних прав студентів. У цьому аспекті важливо не тільки визнавати культурні права, розвивати культурні практики, а й переводити захист культурних прав у площину соціальної дії, сприяти оволодінню студентами найбільш ефективними стратегіями захисту цих прав.

Існує зв'язок між культурними правами й іншими правами студентської молоді, адже утиск культурних прав іноземних студентів негативно позначається на їхніх освітніх (зокрема, навчальних) практиках. Перешкоди на шляху застосування принципу недискримінації до культурних прав студентів знаходяться в комунікативній площині, їх подолання потребує підвищення якості міжкультурних комунікацій. Обов'язки освітніх установ стосовно захисту культурних прав іноземних студентів мають стати пріоритетними і не обмежуватися лише просвітницькими заходами. Ефективність самозахисту (індивідуального й колективного) в реалізації культурних прав студентів значною мірою залежить від готовності студентів відстоювати свої права, не самовиключатися із системи їхнього захисту.

Захист прав студентів, зокрема культурних, – особлива ситуація міжкультурної комунікації. Комунікативна компетентність може стати в нагоді іноземним та українським студентам при захисті їхніх законних прав, зокрема культурних.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бакіров В. С. Міжкультурна комунікація в університеті: історичний досвід і виклики сучасності / В. С. Бакіров, Н. І. Ушакова, Л. Х. Хижняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2017. – № 39. – С. 286-293.
2. Бацина Я. В. Актуальные проблемы социологии молодежи в XXI в. / Я. В. Бацина // Теория и практика общественного развития. Международный научный журнал. – 2017. – Вып. 1. – Режим доступа: http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2017/1/sociology/batsyna.pdf.
3. Богданова М. В. Этнос университета: социологическая операционализация потенциала «неписаных правил» / М. В. Богданова // Социологический журнал. – 2017. – № 2. – С. 153-170.
4. Божков О. Б. Понятия повседневности и практик: к уточнению социологического смысла / О. Б. Божков // Социологический журнал. – 2014. – № 4. – С. 133-154.
5. Блинов Л. В. Межкультурное взаимодействие – концепт социальной компетентности личности / Л. В. Блинов, В. Л. Карпенко. – 2-е изд., испр. и доп. – Хабаровск, 2016. – 155 с.
6. Глушкова С. И. Индивидуальные, групповые, коллективные и всеобщие права в условиях мультикультурализма / С. И. Глушкова // Полис. Политические исследования. – 2010. – № 6. – С. 131-141.
7. Ключарёв Г. А., Трофимова И. Н. Несколько «уроков» теории и практики гражданского образования / Г. А. Ключарёв, И. Н. Трофимова // Полис. Политические исследования. – 2016. – № 1. – С. 175-191.
8. Трофимова И. Н. Граждане в защите своих прав: мотивы и возможности / И. Н. Трофимова // Социологический журнал. – 2015. – № 1. – С. 23-33.
9. Фоломеев М. А. Особливості включеності вищої школи України до системи електронного навчання / М. А. Фоломеев, К. Г. Яцура, В. І. Крижанівська, А. О. Жовнір, Д. М. Тремполець // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 7. – С. 80-88.
10. Фреде Э. Культура, цивилизация и идентичность / Э. де Фреде // Полис. Политические исследования. – 2012. – № 5. – С. 17-23.

11. Хижняк О. В. Колективна соціальна дія в індивідуалістичній і колективістській культурах / О. В. Хижняк // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – №59-60. – С. 216-223. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2013_59-60_29
12. Donati P. An Outline of Relational Sociology from a Critical, Analytical and Realist Viewpoint / P. Donati // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2017. – № 1. – С. 5-21.
13. Tuomela R. The Philosophy of social Practices: a Collective Acceptance / R. Tuomela. – Cambridge University Press, 2002. – 274 p.

REFERENCES

1. Bakirov, V. S., Ushakova, N. I. & Khyzhniak, L. M. (2017). Mizhkulturna komunikatsiia v universyteti: istorychnyi dosvid i vyklyky suchasnosti [Intercultural Communication at the University: Historical Experience and Challenges of the Present], *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia "Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody"*, (39), 286-293 [in Ukrainian].
2. Батсуна, Иа. В. (2017). Aktualnye problemy sotciologii molodezhi v XXI v. [Actual problems of the sociology of youth in the XXI century], *Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia. Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal*, (1) [in Russian].
3. Bogdanova, M. V. (2017). Etos universiteta: sotciologicheskaia operatsionalizatsiia potentsiala «nepisanykh pravil» [University ethos: sociological operationalization of the potential of "unwritten rules"]. *Sotciologicheskii zhurnal*, (2), 153-170. [in Russian].
4. Bozhkov, O. B. (2014). Poniatiia povsednevnosti i praktik: k utocnениu sotciologicheskogo smysla [Concepts of everyday life and practices: to clarify sociological meaning]. *Sotciologicheskii zhurnal*, 4, 133-154 [in Russian].
5. Blinov, L. V. & Karpenko, V. L. (2016). *Mezhkulturnoe vzaimodeistvie – kontsept sotcialnoi kompetentnosti lichnosti [Intercultural interaction – the concept of social competence of the individual]*. Khabarovsk: Tikhookeanskiy gos. Universitet [in Russian].
6. Glushkova, S. I. (2010). Individualnye, gruppovye, kollektivnye i vseobshchie prava v usloviiakh multikulturalizma [Individual, group, collective and universal rights in the context of multiculturalism]. *Polis. Politicheskie issledovaniia*, (6), 131-141 [in Russian].
7. Kliucharev, G. A. & Trofimova, I. N. (2016). Neskolko «urokov» teorii i praktiki grazhdanskogo obrazovaniia [Several "lessons" of theory and practice of civic education]. *Polis. Politicheskie issledovaniia*, (1), 175-191 [in Russian].
8. Trofimova, I. N. (2015). Grazhdane v zashchite svoikh prav: motivy i vozmozhnosti [Citizens in defending their rights: motives and opportunities]. *Sotciologicheskii zhurnal*, (1), 23-33 [in Russian].
9. Folomiev, M. A., Yatsura, K. G., Kryzhanivska, V. I., Zhovnir, A. O. & Trempelets, D. M. (2017). Osoblyvosti vkluchenosti vyshchoyi shkoly Ukriiny do systemy elektronnoho navchannya [Peculiarities of the inclusion of the Ukrainian higher school into the e-learning system]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 20(7), 73-80. [in Ukrainian].
10. Frede, de E. (2012). Kultura, tsivilizatsiia i identichnost [Culture, civilization and identity]. *Polis. Politicheskie issledovaniia*, (5), 17-23 [in Russian].
11. Khyzhniak, O. V. (2013). Kolektivna sotsialna diia v indyvidualistychnii i kolektivistskii kulturakh [Collective social action in individualistic and collectivist cultures]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prac*, (59-60), 216-223 [in Ukrainian].
12. Donati, P. (2017). An Outline of Relational Sociology from a Critical, Analytical and Realist Viewpoint. *Zhurnal sotciologii i sotcialnoi antropologii*, 1(89), 5-21 [in English].
13. Tuomela, R. (2002). *The Philosophy of social Practices: a Collective Acceptance*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

Хижняк Олександр Володимирович – кандидат соціологічних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Адреса: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4
E-mail: o.khyzhniak@karazin.ua

Khyzhniak Oleksandr V. – PhD in Sociology, Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
Address: 4, pl. Svobody, Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: o.khyzhniak@karazin.ua
ORCID